

DOLORS BRAMON

*UNA NOVA PROPOSTA ETIMOLÒGICA PER A LA FEBRÓ
(BAIX CAMP)*

ABSTRACT

*A new origin is proposed for the name la Febró, relating it to the Latin noun *bever/fever*, the medieval term for the beaver. The study of a number of toponyms (Febro, Fibros, Febras and Feveros) indicates to the presence of these animals in Galicia and Portugal, and the author supports the claim with a quote from Strabo, referring to the whole of Hispania. For the Catalan toponym of la Febró, evidence is presented from several medieval Arab-Muslim writers recording the existence of beavers in the Ebro basin, where this village is located.*

Em sorpren que el nom de la Febró, que Coromines considera derivat de “Villa-Fabrorum ‘la vileta dels ferrers i fusters’, nom anàleg a *La Ferreria* o *Ferrerries*”¹, sigui l’únic conservat amb aquesta forma i no hagi evolucionat de manera semblant a com ho ha fet el grup dels nombrosos derivats de la paraula ferro² o el dels que provenen del llatí *fabrica*, “la farga o l’edifici on treballa el *faber* (‘ferrer’, ‘fuster’)”, segons el mateix erudit³. Donat el caràcter d’*unicum* del nom de la pobla-

1. Vegeu J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, 9 vols., Curial-La Caixa, Barcelona 1989-1999, s.v. “Febró, la”.

2. Ferri, Ferral, Ferradura, Ferrera, Farrera, Ferrosa, Ferreria i els seus plurals, amb o sense els articles corresponents (vegeu ID., *Id.*, s.v. “Ferro”).

3. Fabre, Fabra, Fabresa, Faure, Fauró, Faurí, Fàbrega, Fàbregues, Fabregada, Fabregat, Fàbrica, etc, també amb o sense article (ID, *Id.*, s.v. “Fàbrega i Fabre, etc.”). Vegeu més topònims pertanyents a ambdós grups als 45 mapes publicats per M. SANCHO I PLANAS, *Homes, fargues, ferro i foc. Arqueologia i documentació per a l’estudi de la producció de ferro en època medieval: les fargues dels segles IX-XIII al sud del Pirineu català*, Enginyers Industrials de Catalunya. Associació/Col·legi, Marcombo Boixareu Editores, Barcelona 1999.

ció del Baix Camp, penso que val la pena de considerar la possibilitat que no provingui d'uns obradors de ferro o de fusta i que s'hagi de relacionar amb l'existència de castors en el seu riu, tal com intentaré de raonar tot seguit⁴.

És ben cert que avui resulta impensable d'imaginar la presència de colònies d'aquests rosegadors en el Siurana - que neix en el terme de la Febró- ni en cap altre dels rius de la península Ibèrica, però un recull toponímic d'alguns riuets i llogarrets anomenats Febro(s), Fibros, Febras i Feveros, localitzats *grosso modo* als districtes portuguesos de Porto, Viana i Braga, estableix que “quanto à sua etimologia concreta, creemos ser impossível nao reconhecer em *febro* o nome vernáculo latino do castor: *fiber-bri* ou da sua variante tardia *feber-bri*”⁵. Per tal de corroborar aquesta proposta etimològica -del tot acceptable des del punt de vista filològic- el seu autor aporta una notícia d'Estrabó (c. 63 aC-19 dC) segons la qual (*Geografia*, III, 4, 15) “es crien castors en els rius d'Hispania, si bé el castori que produeixen no és de tan bona qualitat com el del mar Negre”.

Penso que també cal incloure la població catalana de la Febró (i l'actual caseriu asturià de Febreros, al municipi de Laviana) en aquest grup de noms de lloc relacionats amb castors. Si el raonament referit al territori galaicoportuguès és convincent i es recolza en una cita tan remota i tan genèrica com la de l'historiador i geògraf grec del tombant de l'era cristiana, podem aportar, pel que fa a la conca de l'Ebre, el testimoni d'un fragment, avui perdut, del *Kitāb far ḥat al-anfus*, de l'escriptor andalusí Ibn Gālib (segle XII), recollit per al-Maqqarī (1591-1631)⁶. També s'hi refereixen els autors orientals Yāqūt (m. 1229), que parla d'abrics confeccionats amb la pell d'aquests animals a Saragossa⁷, i al-Qazwīnī (m. 1283), que copia en aquest punt la informació (que tampoc no ens ha pervingut) de l'andalusí al-Uḍrī (m. 1085) i que els localitza a l'Ebre en el seu pas per la ciutat de Tortosa⁸.

4. Crec que cal desestimar l'ètim àrab *Haurúr*, antropònim que proposa, amb interrogant, P. BALANÀ I ABADIA, *Els noms de lloc a Catalunya. Aproximació al coneixement geogràfic-històric dels municipis i comarques del Principat*, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1990, p. 83, n. 3, i molt més encara el que el fa derivar “segons la tradició, de *febre*, doncs es conta que en temps antic una febrada maligna matà a molts dels seus pobladors” (vegeu M. BOFARULL I TERRADES, *Origen dels noms geogràfics de Catalunya. Pobles, rius, muntanyes, etc.*, Millà, Barcelona 1991, q.v.).

5. J.M. PIEL, *Febros: uma relíquia lexical zoonímica latina* (1968), dins *Estudos de Linguística histórica galego-portuguesa*, Lisboa 1989, 173-177 (publicat originàriament a “Revista de Guimarães”, 78 (1968), 1-8). Hi afegeix dos *Alfebre*, també portuguesos i que representarien la forma arabitzada, i dos *Feueros*, documentats els anys 1135 i 1169 prop de Zamora i de Vigo, respectivament, i relaciona aquests topònims ibèrics amb els diversos *Bièvres* i/o *Brevière*-s francesos, a partir del comú *bièvre*, i amb d'altres formes anglogermàniques, derivades de *bever*.

6. AL-MAQQAR, *Kitāb naḥḥ aṭ-ṭib min ġusn al-Andalus al-raṭīb wa-ḍikr wazīri-hi Lisān ad-Dīn b. al-Ḥaṭīb*, ed. Iḥṣān ‘Abbās 8 vols., Beirut 1388/1968, I, 197-198.

7. YĀQUT, Mu‘āḡam al-buldān ed. F. Wüstenfeld, 6 vols., Leipzig 1866-1873, s.v. *Saraqūṣṭa*.

8. AL-QAZWĪNĪ, ed. F. Wüstenfeld, *al-Cazwini's Kosmographie. Kitāb ‘Aḡā‘ib al-maḥ chlūqāt wa-āṭār al-bilād*. Gottingen 1848-1949 i Wiesbaden 21967, II, 366.

Les denominacions *bever/fiber* (amb diverses variants de grafia) amb què fou conegut el castor en la llatinitat medieval (i que encara es reflecteixen en la classificació de Linneo de *Castor fiber* L. per a l'espècie europea) foren substituïdes pel grecisme *castor-oris*, usat també per Plini el Vell, segons un comentarista de Juvenal (*Castorem Bebrum dicit*)⁹. I crec que val la pena d'assenyalar que, com que la llengua àrab no tenia cap terme per a designar un animal que desconeixia, alguns autors àrabomedievals (com al-Idrīsī, Ibn al-Wardī o al-Harrānī)¹⁰ també utilitzaren el nom llatí primigeni arabitzant-lo indistintament amb /b/ o amb /f/ inicial¹¹.

Si és encertada l'etimologia que aquí proposo, caldrà revisar l'origen dels actuals cognoms Febrer, Fabrè[s], Febré[s], etc., i deixar de relacionar-los sistemàticament amb el fet circumstancial d'un naixement en el segon mes de l'any, tal com s'ha sostingut tradicionalment¹². En segon lloc, i per acabar, assenyalo que potser s'haurà perdut una referència toponímica a la tradicional i tòpica laboriositat catalana, però cal dir que també tenen justa fama de treballadors aquests animals que -si tinc raó- varen habitar les aigües del riu Siurana, afluent de l'Ebre, com és sabut.

9. Vegeu D. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Paris 1937 (reimpressió fotomecànica Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz 1954), I, 646. Pel que fa a l'ús d'aquest terme a la península Ibèrica, J. COROMINES, *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana*, 4 vols., Gredos, Madrid 1954-1957, s.v. "castor", el documenta per primera vegada en l'obra de Don Juan Manuel (1282-1348) i ID., *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, 9 vols., Curial-La Caixa, Barcelona 1980-1991, en el segle XV, pel català.

10. Vegeu A. SEIPPEL, *Rerum normannicarum Fontes Arabici*, Oslo 1896-1928, 136, 147 i 148 (*apud* C.E. DUBLER, *Abū Ḥāmid el Granadino y su relación de viaje por tierras euroasiáticas*, Madrid 1953, 359) i R.P. DOZY, *Supplément aux dictionnaires arabes*, 2 vols., Leyde 31947, I, 50.

11. Altres, per contra, hagueren de recórrer al turc *qunduz*, al persa *ḡandabāstar* (amb diverses vocalitzacions) o a l'impropi *sammūr* que correspon a les martes (vegeu D. BRAMON, *¿Castores en el Ebro? A propósito de un texto de Yāqūt sobre los "sammūr" de Zaragoza*, "Aragón en la Edad Media: Economía y Sociedad. Homenaje al prof. Emérito Antonio Ubieto Arteta", VIII (1989), 133-137).

12. Vegeu F. de B. MOLL, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, Ed. Moll, Palma de Mallorca 1959, 311.